

# NOVICE

**kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.**

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

**Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 2. septembra 1854.**

**List 70.**

## Od živinske bolezni, ktera razsaja zdaj po več krajih.

Vrančni prisad je ta bolezen, — ali kakor jo bolje imenujemo, čèrm, ker, čeravno velikrat, vendar ne vselej je vranica (slezéna) bolna. Bolna je pri ti bolezni kri, ki je černa in gosta kakor kolomaz (šmir) in strupena tako, da, kamor se navali, ali v možgane, pljuča, serce, umori živino večidel nanagloma ko bi trenil. Ker napada rada več živine v enem hlevu, mislijo ljudje, da jo ena od druge naleze. Al to ni vselej tako. Čeravno sapa in puh bolne živine, ako naravnost zadene sopila blizo stoječe zdrave, ali pa kri in drugi izmečki, če jih voha, to strašno bolezen od živine do živine, naj bo konj, vol, prešič ali ovca, zaploditi zamorejo, vendar le več živine v enem hlevu zbolí večidel le zato, ker vsa živí v ravno tistih okoljšinah, to je, se vsi enaka klaja daja, se vsa enako napaja, enako glešta, enak zrak diha. Ker tedaj enako živí, enako zbolí, kadar posebno vreme za-njo nastopi.

Vsa druga je pa tako imenovana goveja kuga, ktera se ne zmeni ne za klajo ne za pijačo, ne za soparico ne za hlad v hlevu, in se širi edino le, kakor prava kuga, od živine do živine po zraku.

In ravno ta lastnost, da vrančni prisad ni tako nalezljiva kuga kakor je goveja kuga, naj tolaži gospodarje, da zamorejo v ravno tistem kraju svojo živino zdravo ohraniti, če zvesto odvrčajo vse to, iz česar vstaja vrančni prisad.

Da ne zbolí živina, je treba, kar smo že tolikrat opominovali, pred vsem jo 1) na hladnem imeti; hlev mora tedaj tačas zračen, hladen in čeden in ne soparčen biti; ob hudi vročini živina ne smé delati ne na paši biti: vročina ji je strup, ki zgosti in spari kri. Kadar je hladno, naj se spuša živina iz hleva pod senco; kdor nima čednega hladnega hleva, naj jo postavi za ta čas kam drugam na hladno. 2) Klaje naj dobiva manj in zelene (frišne), ktera kri hladí. 3) Vode naj se ji daje večkrat na dan piti in merzle, čiste, — veliko piti dela redko kri, in merzla čista voda jo hladí. 4) Vsaki dan, dokler se od te bolezni sliši, naj se ji dá perišče solí: sol dela redko zdravo kri. 5) Kaj dobro je, živino — zlasti konje in prešiče — vsaki dan v hladni vodi skopati ali saj z merzlo vodo politi, se vé da tako, da se ne prehladí. — To je petero potrebnih reči.

Ako pa bolezen živino prime, da se stresati začne itd., se ji mora hitro hitro pušati, pa veliko, da kaj zdá, ne pa, da le imé ima. Naj boljše zdravilo, ki se živini noter daje, pa je košenilni salmjak, ktereга smo priporočili v „Novicah“ leta 1852 in natanko popisali, kako se rabi. Vsak apotekar ga lahko po tistem popisu naredí.

Skerbeti je pa tudi vselej, da se bolezen dalje ne zatrosi.

## Podúk v živinoreji

v kratkočasni povestici.

Na Lipnici je živel njega dni neki kmet, od ktereга so sosedje krog in krog veliko govorili, pa ne zato, kakor da bi bil znal zacopranim kravam ventovati, ljudem zlomljene noge ali roke celiti, bolnike po ogledovanju njih vode ozdravljati, pa tudi zato ne, da bi bil babicam sanje skladal ali „šace“ kopal, ampak le zato so ga povsod pogostoma v misel jemali, ker je vidoma, kakor so rekli, bogateji prihajal.

Jernej Zgodnek mu je bilo ime, bil je gospodar od glave do nog; priden sam pri vsakem delu, umen v vsaki stvarici, ni zanemaril starega, če je bil prepričan, da je dobro, pa tudi ni zametoval novega, ako je skusil, da je boljše od starega; bral je rad bukve, ki razlagajo kmetijstvo, in imel je tudi časnik, iz ktereга je vse zvedel, kako se po svetu kmetuje.

Njegovi sosedje so sicer vse to vedili, pa niso verjeli, da bi se dalo iz „pisanih kvant“ kaj naučiti. Nekteri so tedaj sumili, da ga je kakošna „erbšina“ skrivaj dotekla, — drugi, da je v hramu zakopan „šac“ najdel. Le gospod fajmošter so rekli: Jernej je umna glavica, dobro rajta, pridno dela in rad moli. Na to vižo si zamore vsak pomagati in tudi vi vsi! Le ravnajte kakor on!

Bila je ravno nedelja spomladi: Naš Jernej je bil z družino svojo že praznično oblečen in je čakal, da bo pozvonilo k službi božji. Puhal je še pipico tobaka, ktereга se je, kakor je sam rekel, žali bog! v mladosti navadil, kar sliši hlapec njegov v hlevu sosedovem neki ropot. Vsi grejo gledat, kaj to pomeni, da Martinovčeva družina vsa zbegana leta iz dvorišča v hlev in iz hleva na dvorišče. V tem mu pride Martinovec sam naprot in ga prosi, naj stopi v hlev, morebiti bo on vedel kakosen svet; ena njegovih krav je padla, vse štiri od sebe pomolila in po nobeni ceni noče vstati. Jernej, vidši medlo mavro, ki je ni bilo družega kakor kost in koža, na tleh (ne na stelji, ker stelje ni cempere bilo v hlevu) ugane kmalo, pri čem da je. „Sosed — mu reče — kako bo vstala in kako bo stala, ker je sostradana, da se skoz njo vidi? Jernej pošlje po pol frakeljna žganja in kos kruha na svoj dom; hlapec ga mu prinese; on prilije žganju polovico vode, pomaka kruh v žganje in ga daje po malem revni kravi.

V tem zazvoní v cerkev. Jernej gré in reče sosedu, naj pride popoldne po večernici pod lipo; tam se bota kaj več pogovorila, ker se mu smili njegova živina. „Vi, Zgodnek, imate lahko govoriti, ki imate vsega dosti. Kako pa si bo tak revež, kakor jez, pomagal?“ — „Hvala Bogu! da me je tak blagoslovil, — al veste, sosed! pri malem se mora začeti, če se če do večjega priti. Tudi jez nisem imel premožnih starišev, pa sem si vendar pomagal



na noge. Kdor pa nikdar ne začne, ali kdor ne vé prav začeti, bo šel od dné do dné bolj rakovo pot. Zdi se mi, da ste Vi na ti poti, pa nikar mi ne zamerite! Z Bogom! Popoldne se bova vidila, če pridete. (Dalje sledí.)

## Domovinske reči.

### O spominku Vega-tovem.

Bravši „novičarja iz Ljubljane“ v 63. listu „Novíc“, si za dolžnost spoznam častitim bravcem sledeče povedati:

Mica Vehovčeva, naj stareja sestra slavnega oberstlajtnanta barona Vega-ta, je podedovala, ker on ni nobene brata imel,  $\frac{2}{3}$  grunta v Zagorici. Njenega sina Jožeta Peterka, tedaj Vega-tovega naj bližnjega vnuka, sem jez 6. dec. 1845 v Moravčah pokopal, in od njegovega sinú, Jerneja Peterka po domače Janeža, ki je v Zagorici v hiši Nr. 7 stanoval, sem 20. dec. 1845 tisto skrinjico kupil, ktera je v letopisu krajskega muzea 1838 omenjena in ki je je naš slavní rojak, ko je v ljubljanske šole šel, z doma seboj vzal in kakor naši kmečki učenci za shrambo vsih svojih reči imel, čez več let pa — po zagotovitlu Jožeta Peterka, ki je svojega žlahtnika večkrat na Dunaji obiskaval — sestri Mici, ko je v otročji postelji bila, polno lepega perila v Zagorico poslal. To skrinjo imam zdej jez kot edini predragi spominek rajnega častlivo shranjeno. Ogledal sem sicer tudi zibelko njegove sestre Mice, ki je utegnila pred ko ne tudi njegova biti, — al preveč razderta je že bila, in ker vendar ni popolnoma gotovo, da je kadaj tudi njegova bila, sem jo pustil.

Preden naznanim pglavitni namen teh svojih verstic, moram popraviti še pomoto, ki se je vrinila v omenjenem muzealnem letopisu na strani 3., ker stoji zapisano iz moravških kerstnih bukev: „ex Sagorica vicariat. s. Crucis“ namesti vicinitatis. „Vikariat“ je v duhovniškem pomenu vse kaj družega, kakor soseska, Zagorica pa ni nikdar vikariat sv. Križa bila in menda tudi ne bo, ampak je le soseska.

Kar spominek za slavnega našega rojaka vtiče, ki ga je omenjeni muzealni letopis na str. 15 hvale vredno sprožil, sem jez leta 1846 ali 1847 prvi bil, ki sem izrečeno željo pohvaljenega letopisa v djanje skusil spraviti in sicer v zboru zgodovinskega društva, čigar ud sem bil. Prečastiti gosp. kanonik Novak je blagovolil moje pismo o ti zadevi zboru brati in neki list omenjenega društva je naznanil, da je ono ta moj predlog radostno zaslišalo.

Leto 1848 je privihralo, in v valovih tadajnega časa se je, kakor marsikaj družega, potopila tudi ta zadeva. Al jez nisem pozabil Vega-ta; pripravil sem to reč tako deleč, da mi je častiti gosp. oberstlajtnant žl. Sühnel obljubil pripomoči, da se izpolne domorodna želja. Obenila sva se na tadajna naj višja častnika naše domovine: na gosp. feldmaršallajtnanta grofa Lichtenberga v Lvovu in na gosp. generalmajorja barona Novaka na vojni Granici. Ker predeleč od domovine, omenjena gospoda nista mogla prevzeti pervaštva v odboru, ki bi se imel lotiti te stvari, sta vendar obljubila se na vso moč vdeležiti te naprave in sta naji zagotovila, da preslavni naši austrijski topničarji in vitezi Maria-Terezijnega reda bojo gotovo vsi pripomogli k doveršbi blagega namena.

Vihar leta 1848 je prihajal od dné do dné huji — jez sem šel z vojsko na Laško, zanašaje se, da odloženo ni opuščeno.

Z gosp. oberstlajtnantom žl. Sühnel-nom si o ti zadevi še zmiraj dopisujeva, in če morebiti ravno letos zavolj mnogih doneskov na več strani se nabira za Vega-tov spominek ne bo še začeti mogla, se terdno nadjam, da se bo to zgodilo berž ko bo moč. Z naj večjim vspe-

hom pa se bo gotovo spominek za slavnega našega rojaka izgotoviti dal, ako c. k. oberstlajtnant stopi na čelo družbe za napravo spominka c. k. oberstlajtnantu!

K. Hueber.

## Ozir po domačii.

### Tominsko.

Tomin (Tmin), mi je pravil moj rajni ded, ima svoje ime od tmine, ker v starodavnih paganskih časih, ko so kristjanski misionarji iz Čedad (Cividale) v tiste kraje pravo véro oznanovat hodili, so se Tominci terdo svoje vere deržali. Misionarji so jim tedaj rekli, da so tminci, to je, ljudje z dušno tmó obdani.

V tominski dolini so bili Vučanci (prav za prav Vučenci, Učenci), na levi strani Soče naj prvi, ki so se bili kristjanske vére prijeli; in ker so oni lahko in dobrovoljno vse to zapopadli, kar jim je rečeno bilo, so jim misionarji rekli, da so učeni, njih vas so imenovali kraj učenih, in ta vas se na Tominskem še dan današnji Učen (nemški Woltschach) imenuje. Učanci so bili na bregu Soče tudi majhno cerkvico sozidali in jo sv. Urhu posvetili. Se govori, da tisti čas so kristjani celó iz Koroškega v to cerkvico k maši hodili, in bolj bogati so od tam tudi merlice na pokopališče (bri-tof) pri Sv. Urhu nosili. — Iz učenske vasi so šli misionarji za hribom Bučenco na Modrejce, kjer so se prebivavci tudi modro obnašali, in od tam čez Sočo k Sv. Lucii. V današnji Sv. Lucii so bili tudi sozidali cerkvico v čast Materi Božji, ktero so „ecclesia ad pontem“, to je, cerkev na mostu, imenovali; in ljudje še zdaj bolj razumejo, ako se pravi, da se gré na Most, kakor pa k Sv. Lucii.

To mi je pravil moj rajni ded, ne morem pa za gotovo terdit, je li vse to resnično.

Ko sem učenec bil, sem enkrat prebiral koledar duhovšine goriške škofije (če se dobro spomnim, je naslov koledara: „Directorium ecclesiae goritiensis“), ter sem vidil, da v njem je veliko zgodovinskih zernic, ktere bi morda dobro pripomogle, da bi se zgodovina Tominskega precej obširno popisati mogla. Naj bi se kak mašnik na Tominskem tega dela poprijeti hotel, in svest sem si, da bo veliko lepih reči v tajistih koledarjih našel. Naj bi se tega dela lotil ročinski (?) kaplan gosp. Fil. Jak. Kaffol, ker vém, da je mož poln domoljubja.

Današnji Tomin je lep terg, bi rekel skorej, da leži na polotoku, ker na desni mu teče Soča, na levi pa Tominska (voda), ktera se koj pod Tominom v Sočo zliva. — Za Tominom, dobre pol ure proti severo-iztoku, blizo vasi „Za Lazi“ je velik berlog, imenovan večidel zalaška jama, od ktere se še dan današnji mnogo vraž pripoveduje. Pravlica pravi, da je živela v tej jami v starih časih dolga baba, strašno velika, stara gospa z zelenimi lasmi, ki je sicer huda bila, ali vonder modra in pametnim dobromila žena. Bila je perva, ki je tamošne ljudi zemljo obdelovati učila, in ko so orati imeli, pa niso vedili, kako bi bolje vole v drevó (plug) upregali, jim je rekla: „ljubi moji! Dergavit, dergavit\*“, štor stanovit, in pa črnega terna pregel“. Ko so se Tominci kristjanske vére prijeli, je tista dolga baba odšla; sperva so bile po tem slabe leta, so jo tedaj klicali po hostah in po polji, ali ni je bilo več nazaj.

V srednjem veku pa je imela ta jama moškega prebivavca: živel je v nji skoraj čez pol leta slavnoznani laški pesnik Dante, ko je bil v pregnanstvu. Gotovo bi se v ta spominek smela ta jama Dantov berlog imenovati. Pravijo, da ta berlog je tako velik, da človek cel dan potrebuje, preden mu na konec pride.

\*)Dergavita je drobovitje, ki je še bolj šibčno, kakor je verba, in kterege šibe rabijo kmetovavci za vezila.



# NOVICE

## kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

**Tečaj XII.** V Ljubljani v sredo 6. septembra 1854.

**List 71.**

### Podúk v živinoreji

v kratkočasni povestici.

(Dalje.)

Ob štirih popoldne ga čaka že Martinovec pod lipo, se mu zahvalit, da mu je kravo spet na noge spravil. „Pa ne bo dolgo stala, če podpore ne bo dobila saj toliko, kolikor je za naj večjo silo potrebuje.

Zdaj mu začne Martinovec tožiti, da je lansko jesen le malo otave in še to mokro pridelal; „tudi repe mi je zmanjkalo, krompir mi je pognil; slame sem imel precej in mislil sem, da bom shajal ž njo do spomladi, al tudi te mi že pomanjkuje — in zdaj imam le križe in težave“.

Jernej ga potem vpraša: koliko klaje si je pripravil za ravno pretečeno zimo?

Martinovec ga debelo pogleda in mu ne vé kaj odgovoriti; še manj pa mu je vedil povedati: koliko bi je bil imel imeti, ako je hotel svoje živinčeta čez zimo prerediti?

Vse to so mu bile neznane reči.

„Vidite, sosed, to je ravno, kar kaže, da ste gospodar, ki ne vé rajtati. Ko sem jez še fant bil, sem si že zamerkoval, koliko je naš vol na dan klaje povžil. Takrat sem si mislil: če se mu je več dá, bolje je. Al kmali sem zapazil, da ni več pojedel kakor je mogel. Bil je okoli 6 centov težak, in potreboval je na dan 20 funtov sená, da je močno delal, pa se tudi pri moči ohranil. Pozimi, ko ni imel dela, mu je bilo tudi 14 funtov zadosti. Dalje sem se pa tudi prepričal, da naša 5 centov teška rudečka ni na dan nikdar več, kakor 15 funtov sená potrebovala in pri tolikšni klaji naj bolje molzla; če je je dobila več, se je odebelila, pa je manj molzla.“

„Da večja in težja živina več klaje potrebuje kakor manjša in ložja, je ravno tako gotovo, kakor to, da gospodar ne more zmiraj le samega sená klasti, druga piča pa, kakor pomije, poparjena klaja, slama, žito, repa, krompir itd., redi živino bolj ali slabeje po tem, kakor je bolj ali manj tečna. Kdor namesti sená klade žito, opravi s polovico tiste mere kakor je sená dajal. Če je, na priliko, 7 centov težak vol dobival na dan 20 funtov sená, ima žita 10 funtov zadosti; kdor hoče pa namesti sená klasti krompir ali korenje, ga ji mora dajati dvakrat toliko, slame ozimnega žita tudi dvakrat, jarega pa celó trikrat toliko; tudi pése ji mora trikrat toliko, repe pa štiri- ali celo petkrat toliko dati.“

„Gospodar, ki to vé, bo že v jeseni lahko natančno prerajtal: koliko bo potreboval klaje, da bo preživil čez zimo svojo živino, kakor je treba. To vediti mora pa vsak, ki je umen gospodar; pa tudi teško ni tega vediti. Po natančnih skušnjah je namreč, tako rekoč, tarifa postavljena, koliko klaje živina dobivati mora, daje prav, namreč: za vsaki cent, ki ga živa živina vaga, potrebuje na dan 3 funte sená, ali poldrugi funt žita, ali 6 funtov

krompirja, ali 6 funtov ječmenove slame, ali 6 funtov korenja, ali 9 funtov pése, ali 12 do 15 funtov repe.“

„Če ima, postavim, gospodar čez zimo na svojih volih, kravah in mladini prerediti 50 centov (koliko vsa živina vkup vaga, se lahko zvé, če vsako posebej skušen gospodar po očeh prevdari ali pa na živinski vagi zvaga ali z živinsko mero zmeri), bo tedaj vsaki dan potreboval 150 funtov ali 1 cent in pol sená. Če pa poklada svoji živini polovico sená, polovico pa slame, ali zraven sená pése, repe, korenja itd. bo po gori dani tarifi lahko prevdaril, koliko tega ali unega potrebuje, da bo izhajal s klajo.“

„In tako prerajtujem jez — pravi Zgodnek — svojo klajo, če jo prodajam ali če jo kupujem. Povém pri ti priliki, kako slabo je unidan naš sosed Štefanček rajtal. Ko sva se iz semnja domú peljala, je bil precej vinca nabasan in vès židane volje, da je, čeravno je rež po slabi ceni prodal, zato pa krompirja dober kup kupil: za dva vagana lepe reží je skupil le 7 gold., za 3 gold. pa je kupil dva vagana krompirja. Ker je pa takrat seno drago bilo in je cent 1 gold. 24 do 30 krajc. veljal, se je smelo réči, da dva vagana krompirja, ki pri živini pol manj zdata kakor senó, sta prav za prav le 2 gold. in 15 krajc. vredna bila. Štefanček ju je plačal po 3 gold.! Al se ni okupil? Vagan dobre reží bi mu bil še enkrat toliko zalegel, kakor 3 centi sená, to je, dvakrat toliko je bila rež vredna, namreč 8 fl. 24 kr. do 9 gold. Le rajtaj za menoj, prijatel, in prepričal se bodeš! Ko Štefančku to na perste soštejem, pravi k meni: „po tem takem bi bil pametno storil, če bi bil rež živini pokladal, in še krompir svoj s senom vred prodal?“ „Se vé da — mu jez odgovorim — le to je pomisliti, da žito samo ni za živino dobro, senó ali slama ji je tudi potrebna.“

„Če tedaj se pri tem prerajtu pokaže, da gospodar nima čez zimo klaje dovelj, je treba, da prodá kolikor ima živine odveč, ki jo prerediti ne more, ali pa da si kupi klaje že pred, preden je že živina po nič ali pa klaja silo draga. Kdor prodaja živino ali kupuje klajo v sili, kadar mu že voda v gerlo teče, jo bo vselej slabo opravil.“

„Če bi bil le to vse že v jeseni vedel — zaverne Martinovec — bi ne bil zdej v taki nadlogi.“  
(Konec sledí.)

### Gospodarska skušnja.

(Čez olje ga res ni boljšega pomočka za uživo živino). To nam spet poterdí kmetovavec, ki je tri ušive goveda le enkrat zvečer z oljem dobro namazal (v kožo vribal), in drugo jutro, ko se je olje posušilo, jih je dobro oštrigljal in očesal; vès merčes je poginil. Vsako olje je za to dobro, in, kakor smo že enkrat rekli, je brez vse nevarnosti za zdravje živine.



# NOVICE

## kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

**Tečaj XII.** V Ljubljani v sredo 13. septembra 1854.

**List 73.**

### Gojzdno drevje saditi je dandanašnji živa potreba.

(Konec.)

Ko si je kmetovavec po taki viži dobrega drevnega semena bil pripravil, naj začne goličave, bregove in puste kraje z njim posejati. Loti naj se pa tega dela takole:

Na goljave je treba seme sejati podolgoma in vprek, pa kolikor mogoče, jednako; gledé pa na obstoj prihodnjega gojzda, kakoršnega gospodar želi, naj ga seje ali bolj redko, ali bolj gosto.

Potem naj povlači posejani kraj ali z železno brano, ali naj ga prevleče s težkim otepom prav širokih okornih in praskajočih vėj ali ternjovcov.

Boljše bi bilo, se vé da, ko bi zemlja, za gojzd namenjena, že prej nekoliko zrahljana bila. Če se to s plugom in brano ne more opraviti, zamogel bi se o poldnevu precej obširen kos ogrebsti z železnimi grabljami, ko bi družina vsa lotila se tega dela.

Po travnatih, mahovitih ali s plevelom in gloto zarašenih krajih ogrebe naj zemlja se le nekoliko z železnimi branami ali grabljami. Gospodar pa zamore tudi pomladi trato odvdigniti, in, če je suha, na majhne kupe jo spraviti in sožgati, potem pa taki sožgani zemlji pepela primešati, in oboje na odljupljeno goljavo zopet potrositi.

Ako bi hotel kdo na take mesta reži sejati, bila bi taka posetev prav dobro osenčje mladim drevnim rastlicam. Moralo bi se pa žito jeseni skerbljivo tako žeti, da bi se majhni divjaki ne oškodovali.

Debelejše seme, kakor je želod, kostanj, orehi, bukovo seme in drugo, je nar boljše, če se vtakne ali vsadi, kakor bob in fižol, tako da k večjem pride poldrugi ali dva pavca globoko s šilastim delom v zemljo. Šilasti del mora pa za to na spod položen biti, ker iz njega korenina pridere. Ko bi se tako seme čez 2 pavca globoko v zemljo položilo, bi kalí pod zemljo zadržane sognjile, preden da bi izpod tleh prirasti mogle.

Ako bi v sledečih poletjih tam pa tam goli kraji postajali, na katerih seme ni kalilo, jih je treba neutegoma posejati vnovič; kajti nič ne zadržuje ogojzdenja več, kakor če pozneje mladi in stari les mešoma stoji.

Ker listnato drevje prvih dvajset let vselej močnejše poganja, kakor če tisto dalj časa stoji, je veliko koristnejše — če se le na derva gleda, — tisto ne preveč starati pustiti, ampak sekanice tako verstiti, da les vsacih 20 ali 25 let se enkrat poseka, ker po takim se veliko več lesa dobí. Zakaj ne starost, ampak pomnoženje lesa nam mora vodilo biti.

Dobro je tudi, skraj gojzdov laške orehe saditi. Njih drevje raste hitreje od drugega ter varje gojzdno mladiče silnih vetrov in viharjev.

Tako naj ravnajo, ki hočejo umni kmetje biti. Zemlja ne mami nikoli našega upanja. Vse kar ji zaupamo, prevzame ona ljubeznjivo, ter zredí hvalžno v svojem naročju; tudi nam tisto poverne desetokrat.

Konečno še nekaj. Kdor si hoče v kratkem času obilen gojzd zrediti, naj verh vsega tako drevje sadi, ktero raste hitreje od navadnega. Mnogo verst tacega drevja je še le ni davno k nam prišlo; to raste tako naglo, da že v 18 letih tako odebljá, da se dajo dile iz njega žagati.

Ktero drevje pa te lastnosti ima, in kako z njim ravnati, bomo povedali v prihodnjem sostavku.

J. Š.

### Podúk v živinoreji

v kratkočasni povestici.

(Konec.)

Rajtati znati — mu reče Zgodnek — je prva potreba za kmetovavca, in rajtati ob pravem času to je takrat, kadar ne teče že voda v gerlo. Vol, ljubi moj! stane kmetovavca veliko dražji, kakor navadno ljudje mislijo. Če, postavim, 8 ali 9 centov težka živina na dan 30 funtov sena ali kake druge klaje tolikšne tečnosti dobiva, ga potrebuje čez leto 110 centov, ako se tudi nastelja na seno prerajta. Če pa vol le 200 dni v letu dela, velja potem takem en delaven dan naj manj 50 do 55 funtov sena ali senene vrednosti, ali, z drugimi besedami rečeno: vol dobiva ravno 30 krajc. dnine ali lona na dan, če cent sena 1 fl. velja, in postrežba, hlev in hlevsko orodje za postrežbo se mora še pobotati z gnojem.

Tele v prvih 12 tednih zraste vsaki dan blizo poldruzega funta; prvi čas raste bolj, pozneje mánj; zato je prav, da se teleta, ki jih kmetovavec za rejo ne misli obderžati, kmali prodajo. Da si tele izredi mesa 1 funt in pol, potrebuje 10 bokalov mleka. Če pa funt telečjega mesa 12 krajc. velja, bokal mleka pa je po 4 krajc. — kako slabo verže potem izreja telet! Zato tudi gospodarji v taci krajih, kjer se mleko lahko spečá, ne redijo telet, in imajo prav.

Pri pitanju volov se rajta na dan za vsaki cent (100 funtov), ki ga živa živina vaga, 4 funte in pol sena ali druge klaje tolikšne vrednosti. Iz 100 funtov sena ali druge klaje tolikšne senene vrednosti se naredí okoli 8 funtov mesa in loja. Iz začetka se spita živina na dan za 1 funt, pozneje le za pol funta. Na pol jo spitati verže večidel več dobička kakor popolnoma spitati. Če tudi dobri gnoj pitavne živine poplačuje postrežbo, mora vendar meso poplačati klajo in steljo. Pri pitanju pa se cent sena pri nas malokterikrat dražji spečá kakor po 36 do 48 krajc.; pri srednjih volih smemo reči, da vendar po 1 fl. ali tudi 1 fl. 18 kr. Od 100 funtov žive teže se rajtate 2 tretjini ali 60 do



66 funtov mesarske teže; od teh funtov jih pa pride 5 do 6 na loj.

Če 8 centov težka krava 3 funte sena za vsa-  
cih 100 funtov svoje teže potrebuje, tedaj 24 fun-  
tov sena na dan, se bo, ker namesti sena 4krat  
toliko zelene klaje potrebuje, to je, 96 funtov  
na dan, tudi lahko izrajtalo, koliko je bo za celi  
čas, ko se ji zeleno poklada, to je, za 5 poletnih  
mescov potrebovala.

Kako dolgo se dá živina na paši dobro iz-  
deržati, se na to vižo lahko prerajta. Kdor ne vé,  
koliko živina na dan klaje potrebuje, in kdor ne  
prevdari: ali je živina tudi toliko na paši do-  
bila, tak gospodar ne zasluži imena dobrega go-  
spodarja, in da ga res ne zasluži, poglej le nje-  
govo, ali pa, Martinovec! tudi — svojo živino.  
Ne misli, da sem ti le eno neresnično povedal: vse  
je pri piki tako. Če pa ne verjameš, ti ni pomagati!

Martinovec z ozirom na svoj hlev in revni stan  
živine vës prepričan, da je Zgodnek resnico govoril,  
je terdno sklenil vprihodnjic pri svoji živini dobro  
— rajtati.

### Potovanje po znanstvinih okrajnah.

*Pervi spoznavec soparne moči za norca spoznan.*

V pismih slavne Marione de Lorme, ki so prišle  
pred 210 leti na dan, se bere, da bistrumnega moža,  
ki je prvi tisto moč spoznal, ktera dan današnji po že-  
leznicah vozove in po morjih barke goni, so za norca  
imeli in ga celó v norišnico zaperli; — tako nemogoče  
se jim je takrat to zdelo, kar dandanašnji že skor  
vsak otrok vé! Čujmo, kaj omenjena Marion de Lorme  
o tem piše:

„Obiskala sva z angleškim lordom Worcestrom no-  
rišnico v Bicêtru; jez bolj mervta kot živa od strahu se  
deržim svojega spremljevalca, ko greva čez dvor no-  
rišnice. Kar zakriči v nekem z železnimi koli prepa-  
ženem kotu en človek strašnega obraza s hripavim gla-  
som za nama: „Jez nisem norec, jez res nisem norec!  
Jez sem nekaj našel, kar bi deželo, ki bi to najdbo  
sprejela, obogatelo?“ To slišati, vprašam moža, ki naju  
je spremljal: „Kaj pa je iznajdel ta mož?“ „Nič nič  
tacega — mi odgovori — čudili bi se, če bi Vam po-  
vedal, kaj temu nesrečnemu človeku po možganih blodi  
noč in dan: neumna misel mu roji neprenehoma po glavi,  
da sopuh vrele vode ima neznano moč v sebi!“

Tudi meni se je to smešno zdelo.

„Ta človek — govori norišnice čuvaj dalje — se  
kliče Salomon de Caus, in je pred 4 leti iz Norman-  
dije prišel v Pariz, da bi kralju podal spis, v katerem  
je razložil, kakošno čudno moč ima njegova najdba.  
Kvasil je, da z vodenim sopuhom bi se dale barke go-  
niti, vozovi peljati in mnoge druge stvari tirati. Tudi  
kardinalu in tadajnemu prvemu ministru Richelieu je  
izročil ta mož rokopis svoje najdbe. Ta pa norega Nor-  
manca še poslušati ni hotel. On pa se ne dá odverniti,  
in kjer koli je mogel ministra srečati, mu je silil svojo  
čudovito najdbo. Minister misleč, da je ta človek nor,  
ker s tako silo zmiraj eno trobi, da se mu ubraniti ne  
more, ga dá v norišnico v Bicêtru zapreti, kjer je se-  
daj že tretje leto, in vsakega ptujega, kdor tû sëm  
pride, z vpitjem nadležje: „da ni nor, ampak da je ne-  
kaj veliko vrednega iznajdel“. Bukve, ki jih je v tem  
spisal, imam jez shranjene“ — je pristavil čuvaj.

Lord Worcester, kteremu ni besedica od tega po-  
govora ušla, se vës zamisli in poslednjic prosi čuvaja,  
naj mu pokaže tisti rokopis. Prebravši nekoliko strani,  
reče lord: „Ta mož ni norec! Pri nas na Angleškem ga  
bi bili bogato obdarovali — ne pa zaperli. Dajte mi k  
njemu iti!“

Čuvaj mu odpre celico, kjer je bil Salomon de Caus  
zaperl; in ga pusti k njemu.

Čez nekoliko časa pride žalosten in vës zamišljen  
vün. „Res, da je zdej nor — nam reče lord — pa  
kdo bi ne obnorel, če, v zahvalo imenitne najdbe, ga  
zapró med norce? Vi ste ga naredili norega! Ko ste  
ga zaperli v norišnico, ste umorili naj bistrejšo glavo in  
v nesrečo pahnili človeka, ki je zaslužil kraljevo krono!“

Temu važnemu popisu pristavimo še, da Salomon  
de Caus je v svojih mlajših letih nekoliko časa pri kur-  
knezu Pfalškem v Heidelbergu bil, ker je posebno ved-  
nost v arhitektoničnem risanju imel; če je knez kaj zidal  
ali kakošen vert napravil, vselej se je poprej posvetoval  
z njim.

In kakošen žalosten konec je mogel vzeti mož, ki  
ga je svet za norca zaperl, ker je ponujal najdbo, ki  
je zdaj tolika dobrota. Tako je na svetu!

### Popis nekterih krajev iz sedanje vojske.

*Krim ali Krimea.*

(Dalje.)

Če obhodimo Krim krog in krog in vidimo ta pol-  
otok tako plitev tam, kjer se stika s suho zemljo, moramo  
poterditi, kar so že Herodot, Strabon in Plini terdili, da  
je Krim (Tauria) nekaj popolnoma otok bil. Zdaj je  
ta zemeljna ožina vhod na Krim, in res nehajamo širok  
graben ali prekop (Taphros) z nasipom, ki seže od desne  
na levo od enega morja do drugega, in na tem nasipu  
kamnitne vrata. Kadej je utegnil tak graben braniti  
mesta na polotoku, ali sedaj tega ne more, še manj ti-  
sta mala terdnjavnica Orkagi blizo vasi, ki se zove  
Perekop. Dolgoruki je leta 1771 z naskokom vzel  
to sotesko; 50.000 Tatarov in 7000 Turkov je deloma  
mrtvih obležalo, deloma pa vjetih bilo; le kan jo je od-  
nesel po morji v Carigrad. Perekop je sicer vas z  
edino pa dolgo ulico, na obeh stranéh z niskimi hišami  
in 900 stanovavci, pa ta kraj je imeniten za krimsko  
kupčijo, posebno za sol, ki jo naberajo iz bližnjih morjá  
in jezer, in jo od tod na vozéh, v ktere dromedare  
vpregajo, v notrajne kraje Rusovskega vozijo. Blizo od  
Perekopa proti jugu leži terg Armiansk ali Novi  
Bazar s 1000 stanovavci.

Na daljnem primorji, ki se proti jugo-zahodu 16  
milj deleč poleg mervtega morja noter do morskega  
svetilnika na Tarkanu vleče, so le malovažni kraji.

Veliko važniši in z mnogimi lukami (barkostajami)  
prevideno je pa zahodno primorje. Globočina morja znaša  
do berda Eupatorskega 5 do 6 sežnjev. Tû leži prvo va-  
žniše mesto Eupatoria, ali prav za prav po tatarskem  
imenu Kozlov. Le vlada Kozlov imenuje Eupatorio  
po tistem kraji, ki ga je vojskini poveljnik Mitridat  
Eupator v brambo zoper Skite sezidal; verjetno pa je,  
da ta kraj je nižje doli bil, tam, kjer je nekaj Inter-  
mac bil. Kozlov je bilo ob času tatarskega gospodstva  
imenitno mesto, ker mnogo razvalin še zdej spričuje, da  
ta kraj je mogel kadaj premožen biti, — al ko sta se  
začela Sevastopolj in Odesa vzdigovati, je Kozlov  
pojemati začel toliko bolj, kjer je zračje zavolj bližnjih  
solnih jezer zlo nezdravo. Pri vsem tem je Kozlov  
vendar še okrožno mesto z 12 800 stanovavci, lukanje-  
gova ima peščeno zemljo in tedaj je včasih nevarna; ve-  
like barke zamorejo le precej deleč od tod ostajati. Kupčija  
je pri vsem tem dosti živa in bi še bolj bila, ako bi  
barke ne morale popred, preden v Kozlovo (Eupatorijno)  
luko smejo, v Teodoziji kontumacije prestat. Na za-  
hodni strani Eupatorie so velike jezera; 2 milj od Eu-  
patorie je solne jezero Sak z zdravilnimi mlakužnimi  
toplicami, kamor bolniki radi zahajajo. Po visočini pri-  
morja odtod naprej pelje cesta, na kateri se zdaj iz morja